

GÂLCEAVĂ PE MORMÂNTUL LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

prof. Gheorghe Șelaru

Întâmplarea despre care va fi vorba mai jos își găsește relevanța pentru cei dornici de cunoaștere istorică prin mesajul ei de etică și probitate, pentru că ea exemplifică practica unor atuori comozi de a prelua informații de la confrății lor din trecut, mai harnici. Justificarea în „schimbarea fizionomiei umanității” de la o perioadă la alta, cum o numea Victor Hugo,¹ sau în perisabilitatea adevărului (cum se exprima Voltaire despre personajul său Carol al XII-lea, regele Suediei²), nu îndreptățește practica unor istorici de a prelua teme și subiecte editate, lăsând nevalorificate izvoarele documentare din arhive și biblioteci. Astfel de autori sunt numiți de Nicolae Iorga simpli „popularizatori” ai istoriei, lipsiți de originalitate.³

Cuvintele marelui istoric român sună ca un reproș la adresa celor care au încercat să-și aroge meritul descoperirii mormântului lui Constantin Brâncoveanu dar care, din cauza unei insuficiente documentări, au eșuat într-o penibilă gâlceavă. Ei au pornit de la ceea ce se știa în istoriografie despre urmașii lui Constantin Brâncoveanu, anume că doamna Maria (Marica), soția voievodului, fusese și ea luată în captivitate la 26 martie/6 aprilie 1714, dar cu informații incomplete⁴ sau contradictorii. De exemplu, A.M.del Chiaro, contemporan cu evenimentele, ne spune că doamna Marica s-a răscumpărat din captivitate contra a 5000 de reali împrumutați de la diverși zarafi, cu dobândă de 30 la sută, dați în mâinile marelui vizir. În schimb, N.Iorga, apelând la documente, subliniază oscilația unor prieteni ai văduvei, din temerea ca „să nu dea turcilor un pretext de a pune mâna pe averile rămase, arătându-le unde sunt, iar bieții oameni să fie ținuți tot în robie.”⁵

Pentru înțelegerea a ceea ce urmează, trebuie să spunem că unii „popularizatori” ai evenimentelor pretind ceea ce au citit la alți autori, de exemplu, dacă G.Gane spusese că Doamna Marica a ajuns în toamna anului 1716 la Varna și că, urmându-și deplasarea spre Giurgiu, s-a întâlnit cu Ion Mavrocordat, noul domn

1. Victor Hugo, *La Légende des siècles*, t. I, „Préface”, Ernest Flammarion, Paris, 1859, p.4.

2. Voltaire, *Histoire de Charles XII* – „Appendice”, I, Paris, 1895, p.294.

3. Nicolae Iorga, „Cum se scrie istoria?”, în *Literatura și arta română*, an III, nr.7/1898, pp.445-446.

4. Primul autor a fost Anton Maria del Chiaro, *Storia della moderna rivoluzione della Valachia*, ed.N.Iorga, București, 1914, p.13.

5. N.Iorga, *Documente privitoare la Constantin Brâncoveanu*, doc.nr. XXXVI, pp.149-150.

al Țării Românești, recent numit de turci, de unde a trimis o scrisoare boierilor și mitropolitului din țară, în care îi sfătuia să adopte bunăvoință pentru noul domn, alți autori spun ceva în plus: C.Ucrain și M.Loghin ne spun că doamna Marica a fost exiliată de turci la Kutais, în Caucaz, unde a stat până la 17 octombrie 1716 și numai după aceea a sosit la Razgrad, unde s-a întâlnit cu Ion Mavrocordat, cu învoirea căruia a adus trupul soțului și l-a îngropat în mare taină, în iulie 1720, în biserica Sf.Gheorghe-Nou din București.⁶

Aici este marea încurcătură: dacă între martie 1715 și toamna anului 1716 (deci un an și șapte luni) doamna Marica a fost în exil, la Kutais-ul caucazian când a sosit la Varna, apoi la Razgrad, întrebarea este: unde s-a aflat trupul neînsuflețit al lui Constantin Brâncoveanu? Doar nu-l avea printre bagajele sale!⁷ Autorii nu ne mai spun: unde l-a ținut doamna Marica pe soțul ei după revenirea în țară, ca să-l reînhumeze în biserica Sf.Gheorghe Nou abia în iulie 1720? Și de ce „în mare secret”, pentru că noul domnitor ar fi manifestat bunăvoință pentru doamna Marica, cea care tocmai pusese o vorbă bună pe lângă boierii din țară, să-l accepte cu bunăvoință?

Toate aceste aspecte rediate fragmentar de autorii citați (și de alții⁸) au fost culese ca niște flori de mac dintr-un lan de grâu de Paul Cernovodeanu⁹ și rediate cititorilor flămânzi de adevăr istoric, fără să se împiedice de inadvertențele semnalate de noi.

Rămâne, totuși, de reținut și de subliniat „marea taină” a înmormântării lui Constantin Brâncoveanu. Cum poate fi taină, când reînhumarea s-a făcut cu slujbă creștinească, de față cu mulțimea de oameni și într-un loc public? Dar oamenii care au amenajat mormântul, pietrarii care au sculptat placa de marmură¹⁰ de pe mormânt nu puteau vorbi celor cunoscuți de ei? Doar toate acestea nu s-au făcut noaptea, pe ascuns. Cei care au lansat ideea îngropării „în taină” a Domnului au fost niște diletanți, înclinați spre mister. Opera lor nu a fost științifică, pentru că defunctul domnitor nu mai avea importanță pentru turci, care o eliberaseră, prin

6. C.Ucrain, M.Loghin, „Tragicul sfârșit al Brâncovenilor”, în *Magazin istoric*, an II, nr.1(10), ianuarie 1968, p.31; C.Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol.I, ed.îngrijită de Ionel Maftei, ed.Universitas, Chișinău, 1991, pp.357-358.

7. Anton Maria del Chiaro menționează înhumarea, inițial, la mănăstirea cu hramul Adormirii Maicii Domnului din Insula Halki. Re-înhumarea la Sf.Gheorghe Nou s-a executat în vremea lui Ahmed al-III-lea, cel ostil domnitorului. (n.red.).

8. Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p.248 și 410; Ilie Chiriță, „Urmașii lui Brâncoveanu Vodă” în *Arhivele Olteniei*, IX (1932), nr.63-63, pp.314-318; Idem, „Boierii Brâncoveni (Adaosuri)”, în *Arhivele Olteniei* XVI (1937), nr.92-94, pp.290-291; Ioan C.Filitti, „Notițe” în *Arhivele Olteniei*, XII (1933), nr.69-70, p.441, Dan Berindei, *Urmașii lui Constantin Brâncoveanu*, pp.278-279.

9. Paul Cernovodeanu, *Note și comentarii la „Scurti povestire despre stărpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor; de D.Cantemir*, Ed.Minerva, București, 1995, p.71 (notele 138-și 79), p.150.

10. Placa nu avea inscripție, ci doar însemn heraldic și decor floral, ceea ce atestă discreția cu care s-a procedat la re-înhumare. Prin tradiție, s-a perpetuat informația înmormântării acolo a Domnului. (n.red.)

răscumpărare, pe soția lui, din captivitate.

Din păcate, ideea „tainei” privind înmormântarea lui Brâncoveanu a plăcut publicului înclinat spre romantism și așa a rămas timp de două sute de ani, la capătul cărora a izbucnit un scandal privind „descoperirea” adevărului despre mormântul lui Constantin Brâncoveanu.

Scandalul a fost ca un incendiu, care nu are nevoie decât de un băț de chibrit ca să izbucnească. Într-adevăr, după mai multe încercări de reglementare juridică a regimului monumentelor istorice din țară (prima fiind în 1873), ministrul Instrucțiunii și Cultelor i-a trasat sarcină lui Constantin Șt. Bilciurescu să viziteze mănăstirile și să se adreseze unor istorici mai importanți ai vremii, ca să întocmească un index al monumentelor istorice. În consecință, Bilciurescu a vizitat și biserica Sf. Gheorghe Nou din București, de unde și-a notat existența câtorva obiecte de inventar mai prețioase și nimic mai mult.¹¹

Între timp, „taina” privind persoana înhumată la biserica Sf. Gheorghe Nou dăinuia. A intervenit, însă, împrejurarea comemorării, în 1914, a împlinirii a două sute de ani de la moartea martirică a Domnitorului Constantin Brâncoveanu. Din nou guvernării vremii s-au trezit din somnolență și s-au gândit să cinstească jertfa acestui erou român. Bineînțeles, primii care au susținut ideea prăznuirii au fost parlamentarii și Guvernul, care au dat o hotărâre în consecință. Astunci, Virgiliu Drăghiceanu, conservator în Comisia Monumentelor Istorice, a tipărit repede lucrarea *Rolul cultural al lui Constantin Brâncoveanu, un studiu amănunțit al lăcașurilor voievodului*.

Nici ziarele n-au păstrat tăcerea, pentru că s-au întrecut între ele să omagieze personalitatea lui C. Brâncoveanu, pe care îl vedeau ca pe un „mucenic al nației”. Însuși Mitropolitul primat Konon Arănescu-Donici a oficiat slujba de pomenire în biserica ctitorită de sărbătoritul Domn, fără să bănuiască al cui e mormântul aflat în latura sudică a naosului. După exemplul dat de Mitropolit, au fost oficiate slujbe religioase și la Hurezu, și la biserica Sfinții Împărați de la Galați, și la Catedrala domnească din Târgoviște¹², iar edilii orașului Râmnicu-Vâlcea au săpat în fața primăriei, la 15 august 1913, o fântână deasupra căreia au instalat, la 15 august 1914, bustul lui Constantin Brâncoveanu. Cu această ocazie s-a întocmit un Act comemorativ, semnat de autoritățile locale, în frunte cu Episcopul Eparhiei Râmnicului-Noul Severin, cu prefectul și cu primarul orașului.¹³

În acest context solemn, Virgiliu Drăghiceanu a cerut, la 31 martie 1914,

11. Constantin Bilciurescu, *Mănăstirile și bisericile din România, cu mici notițe istorice și gravuri culese d.e.*, București, 1890.

12. Radu Olteanu, *București în date și întâmplări*, ed. Paideia, București, 2002, p.338, col.II.

13. “Bicentenarul răpirei și omorârei lui Constantin Brâncoveanu, Album omagial”, mss. în Academia Română, Manuscrise românești, doc.nr.2892.

Președintelui Comisiei Monumentelor Istorice, permisiunea să cerceteze Curțile din Transilvania ale Voievodului, primind nu numai aprobarea, ci și trei sute de lei avans pentru cheltuieli. Dar, în iunie 1914, a fost delegat și de Administrația Casei Bisericii de a organiza o expoziție cu obiecte rămase de la C.Brâncoveanu. Desigur, a întocmit un proiect al viitoarei expoziții și a obținut, la 7 iulie 1914, aprobarea de a ridica obiecte de la mănăstirile Arnota și Romanul de Sus.¹⁴ În aceeași zi a primit și sarcina din partea Administrației Bisericii să scrie o lucrare comemorativă despre ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu. În acest scop, V. Drăghiceanu a vizitat și biserica Sf.Gheorghe Nou din București, în ziua de 7 iulie 1914, când a dat cu ochii de mormântul lui Constantin Brâncoveanu și de candela aprinsă, care atârna deasupra. Pe acea candelă a descoperit textul gravat despre cel care se afla în mormânt - Domnitorul C.Brâncoveanu. Două zile mai târziu, a comunicat descoperirea sa Administrației Casei Bisericii cu referatul nr. 196 din 10 iulie 1914. A comunicat același lucru și președintelui Comisiei Monumentelor Istorice, și profesorilor D.Onciul, N.Iorga, I.Bogdan și a publicat textul în ziarul „Universul” din 11 iulie 1914.

Până aici, evenimentele s-au desfășurat liniar. Dar, în ziua de 18 iulie 1914, a apărut dascălul Ion Ungureanu, cu ziarul „Viitorul” nr.2311 din 18 iulie 1914, în care era tipărită cu litere de-o șchioapă vestea că *el* este adevăratul descoperitor al mormântului lui Brâncoveanu. Au mers împreună la mormânt și n-au găsit nici o consemnare, dar chiar acolo, deasupra mormântului, dascălul l-a acuzat cu un ton răstit pe Drăghiceanu de furt, că a profitat că el, dascălul, îi comunicase amical noutatea. Drăghiceanu i-a răspuns, pe același ton răstit, de răsunau bolțile bisericii, că dascălul e hoțul.

Gâlceava s-a prelungit și afară, prin intermeidul presei. Astfel, Drăghiceanu a dezmințit în ziarul „Viitorul” nr.2313 din 20 iulie 1914, pretenția dascălului Ungureanu și a înaintat Administrației Casei Bisericii un referat prin care cerea „anchetarea și pedepsirea mistificatorului”.

Dar nici dascălul Ungureanu nu s-a lăsat mai prejos și a adresat aceleiași Administrații, la 4 august 1914, un memoriu în care a afirmat că Drăghiceanu face parte dintre „oamenii de știință cari caută să speculeze această descoperire numai ca să-și facă renume”.¹⁵

În această situație, Casa Bisericii a trimis memoriul lui Drăghiceanu la Mitropolie, pentru cercetare. Întrebat ce are de spus, Ungureanu a răspuns printr-o petiție injurioasă la adresa lui Drăghiceanu. În plus, a publicat o *Notă* în revista „Miron Costin” din Bârlad, în care a invocat un martor, un tânăr – M.Nour – care ar fi spus că

14. “Memoriu în legătură cu descoperirea mormântului lui C.Brâncoveanu de la Biserica Sf.Gheorghe Nou”, Academia Română, manuscrise românești, mss.A-1400, fila 2 av.

15. Loc.cit., fila 3v.

primise încă din martie 1914 textul inscripției, pentru a-l duce să fie publicat.¹⁶

Față de această afirmație, Drăghiceanu a procedat ca un anchetator, pe cont propriu și s-a dus, în ziua de 20 septembrie 1914, la Bârlad, unde l-a chestionat pe directorul Șt.T.Pamfil despre rolul elevului Nour în procurarea informației publicate, mai ales că hârtiile aduse nu spuneau nimic despre mormântul lui Brâncoveanu. Toate acele hârtii le-a fotografiat, arătând că dascălul în mod greșit a atribuit mormintele lui Antonie Vodă și lui Grigore Brâncoveanu.

După atâtea plângeri și anchete la mai-marii Bisericii și în presă, cu reproduceri foto costisitoare, Drăghiceanu s-a adresat și Ministerului Instrucțiunii și Cultelor cu un memoriu, în care s-a plâns că „perversul” dascăl caută să-i distrugă ființa morală „cu o temeritate și perversitate ce merge până la inconștiență”.¹⁷

În focul patimii și urii reciproce, Virgiliu Drăghiceanu a uitat de sarcinile primite. Adio expoziția proiectată, adio studiul comemorativ despre Domnitorul-martir, pentru că între timp izbucnise primul război mondial, iar autoritățile României dădeau prioritate altor probleme. Cu toate acestea, cine este adevăratul descoperitor al mormântului lui Brâncoveanu? A fost, oare, vreun descoperitor? Răspunsul îl găsim în documentele de arhivă, pe care Drăghiceanu nu le cercetase.

Adevărul este că mormântul a cărui descoperire și-o revendicau cei doi pretendenți cu înverșunată ură și patimă, *era cunoscut cu un secol înainte*. Dovada o găsim în mențiunea din catagrafia din 1838¹⁸, care era un inventar al Bisericii Sf.Gheorghe Nou: „1 poală mare, roșie, de mătase în biserică, pentru mormântul Brâncoveanului.”¹⁹

Această precizare neutralizează acidul urii celor doi pretendenți și dovedește nulitatea conflictului însuși. Dar întâmplarea ar trebui să-i pună pe gânduri pe istoricii care copiază ne-critic informațiile altor confrăți și nu apelează la izvoare inedite care sunt atât de multe încât n-ar ajunge o viață de om ca să fie cercetate. Numai după aceea să le coroboreze cu materiale editate, dar uitate de public, din cauza rarității lor. Descoperirea unui izvor istoric, oricât de neînsemnat ar părea, poate răsturna o întregă concepție istoriografică, așa cum spunea Nicolae Iorga: „O scrisoare descoperită într-un fund de saltar poate schimba tot sensul unei probleme politice,”²⁰ în cazul de față, precizarea din Catagrafie a lămurit problema în sensul că nimeni nu a descoperit mormântul lui Brâncoveanu, care era ascuns într-un document de arhivă.

16. Miron Coștin, nr. 8-9 din septembrie 1914.

17. „Memoriu în legătură cu descoperirea mormântului...”, fila 1 v.

18. Înainte de catagrafia din 1838, cu inventarul bisericii Sf.Gheorghe Nou, există mențiuni cunoscute asupra numelui celui ce odihnea acolo - de pildă cuvântul ținut în anul 1832, de Episcopul Ilarion al Argeșului, la înmormântarea banului Grigore Brâncoveanu, în Biserica voievodală Sfântul Gheorghe Nou (n.red.).

19. Academia Română, „Catagrafia de toate lucrurile mișcătoare și nemiscătoare a Sf.Mănăstirii Sf.Gheorghe Nou din București”, 1838, octombrie. Manuscrise românești, doc.nr. 53, f.509 av.

20. N.Iorga, *Îndreptări noi în concepția epocii contemporane*, București, 1940, p.25.

SUMMARY

The author tells the story of a dispute between curator Virgiliu Drăghiceanu and Ion Ungureanu, psalm reader at the St.Gheorghe Nou church in Bucharest – concerning the discovery of the burial place of Walachian ruler Constantine Brancoveanu, executed by the Ottomans, as the sultan's enemy, in 1714, buried first at a monastery on the Halki island, then brought to Walachia by the care of his wife, lady Marica, and discreetly re-buried at the above-mentioned St.Gheorghe Nou church in Bucharest (church founded by the ruler himself).